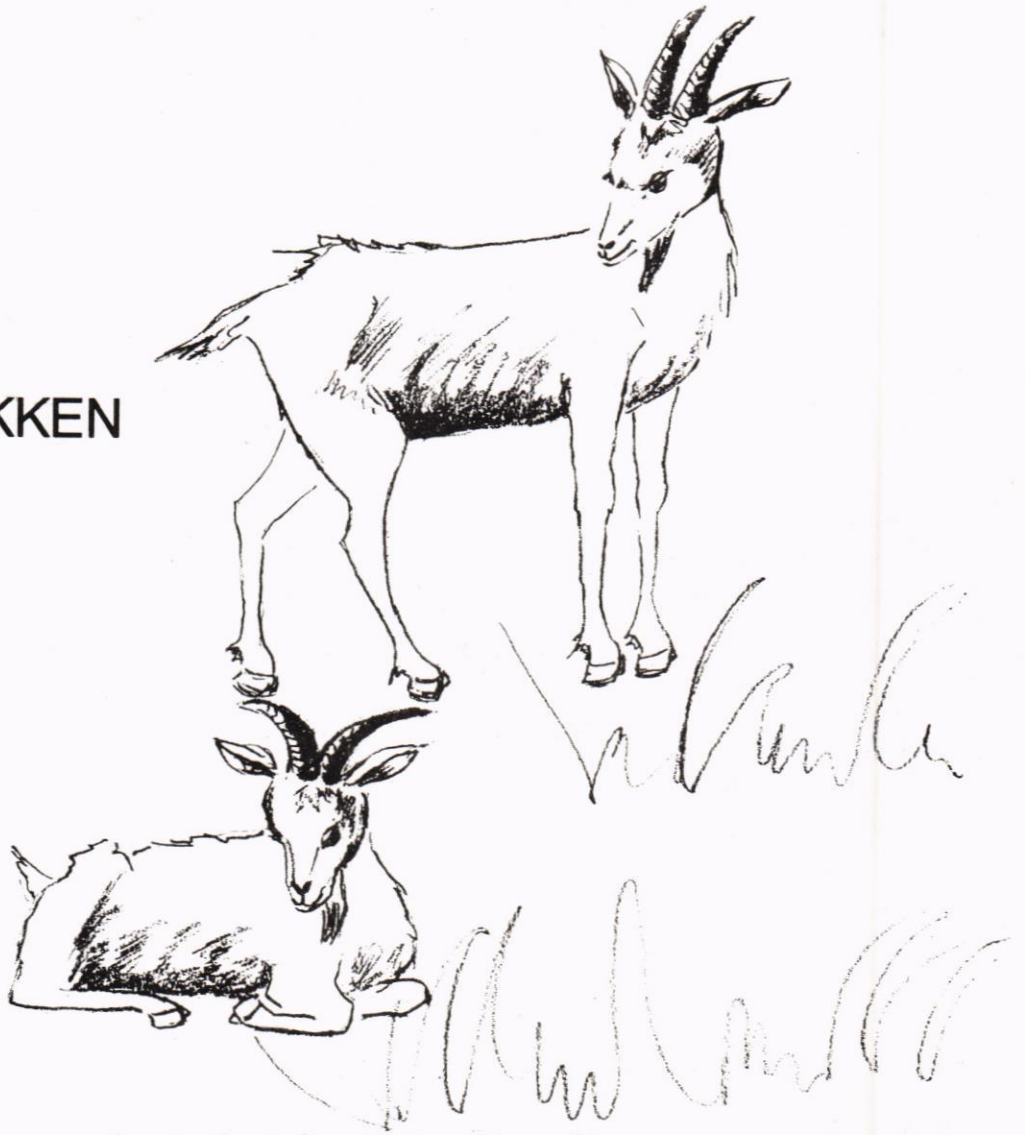

IKOS

onderwijsblad

THEMA:

ZONDEBOKKEN

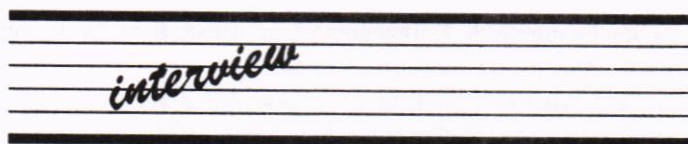

20 dia's met tekstboekje
598 *De vreemdeling in ons midden*
12 dia's rond de hongerdoek van Zuid-Afrika
920 *De droom van Martin Luther King*
64 dia's met tekstboekje en geluidskassette

doelgroep: 7-12 jaar

doelgroep: vanaf 10 jaar

doelgroep: vanaf 10 jaar

HEEL MAKEN WAT GEBROKEN IS

De schuld krijgen ligt in het verhaal van Jona nogal eenvoudig. Men zegt: Laat ons het lot werpen om te zien door wie het onheil is aangericht. Dat stadium lijken wij wel voorbij. We weten intussen dat wij allemaal slachtoffers maken. We verschuilen onszelf een beetje in het collectief. Aanleiding genoeg om te luisteren naar de stem van *de slachtoffers*. *)

Dinsdagmiddag 7 november, Willibrorddag, heb ik afgesproken met gevangenispredikant, Jan Eerbeek. Hij is tevens voorzitter van EXODUS, waarover straks meer. Ik kom de portier van de Scheveningse gevangenis niet voorbij. Mijn 60+spoorwegpas voldoet hier niet als identiteitspapier. Dus wijken we uit naar een broodjeszaak in de buurt. Op de achtergrond een lustig spetterend fonteintje. De koffie smaakt er prima.

JAN, WAAROM KOOS JE DIT WERK OORSPRONKELIJK?

Dezer dagen werk ik zestien jaar in het justitiepastoraat. Ik ben erin terecht gekomen, omdat ik het gevoel had dat het evangelie vooral gaat om mensen die kwetsbaar zijn. Gedetineerden zijn kwetsbaar in hun situatie. Sinds ik daar mee bezig ben, heeft het me zo gefascineerd en geboeid, dat ik het al die jaren ben blijven doen. Niet alleen in de gevangenis maar ook daarbuiten proberen kansen te realiseren voor mensen, die met justitie in aanraking zijn gekomen. Je hebt bij het justitiepastoraat het kerkewerk binnen de muren, maar even belangrijk is het nazorgwerk als de mensen weer vrij zijn.

WAT IS DE OPLEIDING DAARVOOR?

De predikanten die bij het justitiepastoraat werken zijn allemaal predikant in een van de protestantse kerken, gereformeerd, hervormd, chris-

telijk gereformeerd. Je hebt dus een volledige theologische opleiding gevolgd. In iedere inrichting zijn ook geestelijk verzorgers van andere komaf, katholieke geestelijke verzorgers, humanistische raadslieden en de laatste jaren ook de imam en de pandit. Omdat je binnen die inrichting voor een aantal van dezelfde waarden staat is er goede samenwerking.

DETENTIE, HOE KOMT DAT NOU?

Belangrijk in het kader van het thema dat jullie nu aansnijden lijkt mij, te weten wat het betekent om gedetineerd te zijn en iets te weten van de mensen die gedetineerd zijn. Het is heel erg zwaar, als je ingesloten bent, als je van je vrijheid bent beroofd, niet kunt gaan en staan waar je wilt, niet de dingen kunt doen die je wilt. De mensen zijn erg geïsoleerd. Tegelijkertijd in die geïsoleerde positie komen er heel wat dingen op hen af. Levensvragen. Vragen over schuld. Vragen over de toekomst. Hoe zal het verder gaan in mijn leven? Wat is eigenlijk de zin van het leven? Als ik kijk naar de mensen die zijn ingesloten, zie ik erg veel mensen, die kansarm zijn opgegroeid, kansarm op emotioneel, sociaal en maatschappelijk gebied. Mensen die het aan veel heeft ontbroken in hun leven, zodat zij zich nauwelijks konden ontplooiën. Er zijn veel achterstanden. Als mensen tot criminaliteit komen, staat dat meestal niet op zichzelf. Het heeft te maken met de levensgeschiedenis die iemand heeft gehad. Er zijn ook mensen die heel bewust, berekenend, voor een bepaalde vorm van zware criminaliteit kiezen, maar voor een groot deel van de populatie binnen een inrichting speelt het in ieder geval op de achtergrond mee. Mijn stelling is: Ieder is verantwoordelijk voor zijn daden. Daarop mag je hem aanspreken. Maar je moet iedereen ook altijd

tegen de achtergrond van zijn eigen levensgeschiedenis zien. Je moet altijd naar de persoon kijken.

MIJN INTERRUPTIE OVER HET TEKORT AAN OPVOEDEN TOT VERANTWOORDELIJKHEID WORDT MILD BEANTWOORD. Als het fout gaat, hoeft het niet aan de opvoeding te liggen. Je ziet gezinnen met meerdere kinderen, waar slechts een enkeling uit de boot valt.

KUN JE NOG IETS MEER ZEGGEN OVER DE ACHTERGRONDEN VAN CRIMINALITEIT?

Je ziet inderdaad dat het aan kansen ontbroken heeft, dat mensen niet voldoende geleerd hebben naar volwassenheid toe te groeien. Samen met een rooms-katholieke collega schreef ik onlangs een rapport met een inventarisatie, gedaan bij collega-justitiepredikanten en justitieaalmoezeniers, over de achtergronden van de mensen met wie wij in aanraking komen in ons werk. Als ik die lijst nou eens neem, sta je versteld wat je allemaal tegenkomt: achterstand in de persoonlijke ontwikkeling, zwakke identiteit, ontbreken van basisvertrouwen (je moet geleerd hebben je aan het leven toe te vertrouwen, je thuis te voelen in het leven), zwakke familiebanden, onvermogen tot het voeren van een eigen huishouding, instabiliteit in dagelijkse levensverrichtingen, verslavingsproblematiek, problematiek met het omgaan met de eigen religieus-culturele achtergrond, mensen die zitten met de grote spanning tussen de cultuur waarin ze thuis zijn opgegroeid en de westerse cultuur waarin ze leven, zingevingsproblematiek (onvermogen om een immateriële zin aan je leven te geven). Kinderen groeien op met het beeld van 'het materiële' is alles, 'het materiële' maakt je gelukkig, als je maar zoveel mogelijk 'hebt'. Schuldenproblematiek. Als je daarnaast de maatschappelijke factoren zet, zoals het ontbreken van werk, gebrekkige huisvesting of geen huisvesting, zie je dat het een complexe problematiek is, waardoor mensen in een vicieuze cirkel terecht komen, waaruit ze zich op eigen kracht niet meer kunnen bevrijden.

Wat we in de geestelijke verzorging doen is, met de mensen proberen naar binnen te kijken. Waar is het geknakt en gebroken? Waar is het misgelopen? Hoe kunnen we nou in jouw levensgeschiedenis, in het verhaal van God en mensen aanknopingspunten vinden om iets te gaan opbouwen, weer te gaan bouwen aan een nieuwe levensweg voor jezelf.

EN HET IS BIJ IEDEREEN TE VINDEN?

Ja. Ik denk dat ieder mens in zichzelf wortels,

aanknopingspunten kan vinden.

Het evangelie is voor mij het verhaal dat mij iedere dag opnieuw inscherpt: wij mensen hebben in het leven een mogelijkheid tot opstaan. Je gelooft, dat het niet alleen je eigen kracht hoeft te zijn, maar dat het ook iets is dat je door God geschonken kan worden. Dat is je diepste levensovertuiging. Als je er zelf niet voor in beweging komt, gebeurt er natuurlijk niks.

Jan Eerbeek

EXODUS: DE DRIE W's

We zijn vijftien jaar geleden in het justitiepastoraat Den Haag begonnen met het project EXODUS. Het ontstond in de kring van pastores en vrijwilligers. Wij zeiden: we zijn hier **binnen** van betekenis. Gedetineerden nemen deel aan het justitiepastoraat, bezoeken de kerkdiensten, nemen deel aan gespreksgroepen. Wij hebben individuele contacten met hen. Als kerkgemeenschap zijn wij hierbinnen van betekenis. Maar als mensen vrij komen, hebben ze problemen om een nieuwe levensweg op te bouwen. De achtergrondsituatie heb ik net geschetst.

In een kelder onder een flatgebouw begonnen we met vrijwilligers een aanlooplek voor ex-gedetineerden. Daar konden mensen na hun detentie terecht. Op zaterdagmiddag en op woensdagavond. Langzaamaan kwam het van de grond. We constateerden toen: er is meer nodig, de mensen hebben ook begeleiding in hun woonsituatie nodig. Tien jaar geleden is dan het woonproject EXODUS ontstaan met daaraan gekoppeld een werkervaringsproject, een fietsenmakerij, en een open huis, dat zich ontwikkelde tot eetcafé. In het eetcafé zitten nu dagelijks dertig à vijfendertig mensen. Zij worden opgevangen rondom de maaltijd. In het woonproject wonen inmiddels zestien ex-gedetineerden. Pas hebben we een nieuw pand geopend.

De begeleiding richt zich op drie aspecten, **Wonen, Werken en Welzijn/zingeving**. De drie W's. De achterliggende gedachte is, dat de problematiek waarover we het hier hebben in één persoon heel divers is. Ik heb dat net even aangegeven.

Wil je dus perspectief bieden, dan zul je de mensen ook in die verschillende facetten van het leven moeten begeleiden. Mensen kunnen bij ons een jaar lang onder begeleiding wonen. Dan wordt er gewerkt aan zelfstandig leren wonen, sociale vaardigheden, budgetteren, omgaan met de relaties. In het werkervaringsproject dat we zelf hebben, de fietsenmakerij, worden de mensen getraind in een dagritme. Structuur in je leven is belangrijk. Daar leren ze op tijd naar hun werk te komen, samen te werken met anderen, tegenslagen op te vangen. Na drie maanden kan er gekozen worden uit drie mogelijkheden: betaald werk, vrijwilligerswerk en opleiding. **VOOR DAT BETAALD WERK ZIJN PLEKKEN TE VINDEN OF MOET EXODUS DIE ZELF CREËREN?** Dat is een leuk verhaal. We hebben een trajectbegeleider die onze bewoners naar werk begeleidt en we begeleiden op het ogenblik al onze bewoners naar werk. Dat komt voor een deel omdat wij een overeenkomst hebben met het NCW (Nederlands Christelijk Werkgeversverbond) en het VNO. Zij proberen in hun kring van werkgevers arbeidsplekken te realiseren. Elke werkgever kan een plek bieden aan één van onze bewoners, een werkervaringsplaats of een kort lopend contract, dat later een langer lopend contract kan worden. Onze vraag luidt: geef onze mensen een kans. Wij zullen hen begeleiden. Gebeurt er iets op die werkvloer, dan kun je bij ons terecht. Het heeft resultaat. Wij hebben nu zestien bewoners in huis, die allen aan het werk zijn. Bovendien valt vijftien-zeventig procent van de mensen die bij ons door het programma heen komen, niet meer terug in de criminaliteit. Zij bouwen aan dat nieuwe bestaan. Binnenkort gaan er vijf jongens bij ons weg. Alle vijf hebben werk. Van die vijf hebben er vier ook een woning. Voor één moet nog voor die woning gezorgd worden. We hebben een samenwerkingsovereenkomst met een woningcorporatie in Zoetermeer. Wij zeggen tegen de corporaties: jullie hebben als woningcorporatie een sociale taak voor het huisvesten van mensen, ook van de meest kwetsbare groepen. Onze bemoeienis behelst dus een heel samenhangend pakket voor werken en wonen. Tijdens de detentie leggen wij met de gedetineerde contacten, die na de detentie worden voortgezet. Binnenkort gaat ook in Utrecht zo'n EXODUS-project van start.

VERZOENING

Onderweg hiernaar toe stelde je mij de vraag,

wat is nou de essentie van het kerkewerk. Voor mij is de essentie van het evangelie verzoening. Die zondebok heeft ook iets te maken met Grote Verzoendag. Wat is nou VERZOENING? Verzoening is dat er iets heel gemaakt wordt dat gebroken is. Er is nogal wat gebroken in het mensenleven, in de relatie tussen de dader en het directe slachtoffer, in de persoonlijke belevingswereld van de dader, soms ook in de relatie tussen de dader en de familie, de ouders en noem maar op. Wat ik wezenlijk vind van het justitiepastaat is, dat je in een beweging staat, waarbij ergens een verhaal, een stem zegt: er gaat heel gemaakt worden wat gebroken is in het leven. Dan betekent voor mij 'kerk-zijn': de mensen naar die binnenkant van het leven verstaan en heel concreet, ook materieel, voor hen kansen en mogelijkheden scheppen om het leven weer op te bouwen. Die opstanding dus mogelijk maken. Dat is het verhaal.

VRIJWILLIGERS

In het justitiepastaat werken vele vrijwilligers met ons mee. Zij komen uit de kerken of uit de rand van die kerken en de samenleving. Zij willen voor andere mensen wat doen. Maatschappelijk gezien kan de gemeenschap wel gebroken zijn door de muur die tussen hen in staat, maar vanuit ons geloof gezien kunnen wij de gemeenschap niet verbreken. Je beleeft de gevangene als medegevangene. Daarom gaat het ten diepste. 'Ik ben in de gevangenis geweest en gij zijt tot mij gekomen', zegt Jezus. Die vrijwilligers maken zichtbaar en tastbaar in hun aanwezigheid, in die handdruk, in de koffie die zij inschenken, dat in de gemeente de gemeenschap niet verbroken is. Bij de kerkdiensten in het huis van bewaring is de aanwezigheid van de vrijwilliger heel wezenlijk. Je zou kunnen zeggen: Het kerkewerk in de gevangenis is een functie van de kerk buiten de gevangenis. Het moet ook van daaruit ontstaan. Het heeft te maken met het hart van ons geloof. Die aanwezigheid, die presentie moet je doortrekken als de mensen vrij komen.

HOEVEEL VRIJWILLIGERS TELT EXODUS?

Landelijk gezien in de protestantse geestelijke verzorging praten we over zo'n vijfhonderd vrijwilligers. Wij hebben hier in Scheveningen bij de rooms-katholieke en protestantse geestelijke verzorging zo'n twintig vrijwilligers. Voor ons nazorgwerk, het woon- en werkervaringsproject en de arbeidsbemiddeling, hebben wij beroepskrachten in dienst, professionele betaalde werkers. Ons eetcafé wordt geheel

gerund door vrijwilligers.

DE FINANCIËN HIERVOOR?

We draaien nu op zes ton per jaar. Dat komt van allerlei kanten binnen, van kerken, particulieren, donateurs, fondsen en stichtingen en van acties.

HET GEWETENSSPEL

Een leuk voorbeeld is de actie aan een scholengemeenschap enige jaren terug. Onze bewoners hebben toen les gegeven op school, verteld van hun weg naar criminaliteit. De leerlingen speelden het GEWETENSSPEL. Dan praat je nog eens met jezelf! Je komt wel niet in de gevangenis, maar waar ga je zelf grenzen over? Je vindt een portemonnee. Breng je hem terug? Ik zag daar een jongen in de klas met zijn jas aan. Waarom heb jij je jas aan? Ik hang hem niet aan de kapstok want dan wordt hij gestolen. Eén van de vragen in dat spel luidde: Je gaat bij C&A een paskamer binnen met twee broeken, de een is 98 gulden, de ander 29. Wissel je de prijskaartjes, ja of nee? Gedurende een week hebben onze bewoners, ex-gedetineerden, meegedaan. De leerlingen werden zich bewust van eigen vooroordelen en raakten gemotiveerd voor de actie. Toen moesten die jongelui als ambassadeur van het EXODUSproject zelf weer mensen over hun vooroordelen heen helpen. Er moesten sponsors worden gevonden. Het heeft ongeveer f 25.000,- opgeleverd. Het spannende was de samenwerking tussen onze bewoners en de leerlingen.

SAMENWERKING

HEBBEN JULIE IDEEËN OVER STRAF EN DETENTIE INVLOED OP DE WETGEVING EN DE UITVOERING VAN DE WET?

Wij doen veel met ons werk in katechese groepen, in kerkdiensten, in verenigingen. Er is ook nog een blad. We doen dus aan voorlichting over de situatie van de detentie en over criminaliteit. Zo'n EXODUSproject kon mede hierdoor ontstaan.

DENK JE DAT HET DOORDRINGT TOT DE REGERENDE INSTANTIES OF HEBBEN DIE HET ALLEEN MAAR DRUK MET VEILIGHEID?

Er is altijd een grote nadruk op veiligheid, maar je ziet nu ook nadruk ontstaan op maatschappelijke integratie, het gericht terugbrengen van mensen in de maatschappij. Binnen de gevangenis is hiervoor aandacht in arbeid, onderwijs en sociaal cultureel werk. Ook door de reclassering wordt daaraan gewerkt. Het zou veel breder moeten, vind ik. Toen ik een periode in de

gemeenteraad van Den Haag zat, heb ik op een gegeven moment een motie ingediend. Het ging toen om maatschappelijk herstel van kwetsbare groepen, ex-gedetineerden, ex-psychiatrische patiënten, ex-verslaafden, zwerfjongeren, dak- en thuislozen. Mijn stelling was: we zullen een gemeenschappelijke krachtsinspanning moeten leveren om perspectief te bieden aan mensen die daartoe gemotiveerd zijn. Dit is niet alleen een verantwoordelijkheid voor zorginstellingen en welzijnswerk, maar ook voor volkshuisvesters en werkgevers.

In dit kader zijn er heel wat projecten van de grond gekomen, met name gericht op de meest kwetsbare groepen. In Den Haag gaat dat om tienduizend mensen! Een perspectief bieden betekent bijvoorbeeld voor wie in het dak- en thuislozencircuit verkeren, dat zij die dat willen weer een woning kunnen verkrijgen.

Ik kom nog even terug op jouw vraag: In hoever is er hoop voor die mensen? Wel, ook die hoop is voor een belangrijk deel afhankelijk van de kansen die wij met elkaar bereid zijn hen te geven, ook als er iets, in de sfeer van criminaliteit, mis is gegaan. Gaat het erom dat mensen dan lang gevangen blijven zitten in hun eigen verleden of zijn we bereid om ze ook dan vertrouwen te geven?

HET IS NIET ZO DRUK IN DE KERK. DAT BETEKENT DAT JE VANUIT DE KERK OOK NIET VEEL VRIJWILLIGERS KUNT VERWACHTEN.

Het opmerkelijke is dat wij nooit problemen hebben met het vinden van vrijwilligers. Dit is een heldere boodschap. Als kerken willen kiezen voor dit praktisch concrete werk, zijn er heel velen midden in de kerk en aan de rand van de kerk, die zich daardoor geïnspireerd zullen voelen.

IK KAN ER ME WAT BIJ VOORSTELLEN. IS HET NIET OOK ZO GESTELD MET DE HOOP DIE GEDETINEERDEN MOETEN KRIJGEN IN HET LEVEN? ZOALS HET LEVEN HEN GEEN GROND VOOR VERTROUWEN VERSCHAFTE, ZO VERSCHAFTE DE KERK HET NIET AAN DE KERKGAN-GER.

Bij het jaarlijkse kerstcafé in EXODUS is ons eetcafé zestig uur aan één stuk open. Dat begint op kerstavond. Het is de herberg die open is. Daar draaien tachtig vrijwilligers mee. En ieder jaar hebben wij een wachtlijst van vrijwilligers. Veel mensen zeggen dan: Dit is voor mij pas kerst.

Piet Zonneveld

*) De slachtoffers? In zekere zin. Er wordt begrip gevraagd voor gedetineerden, die het niet redden door hun kansarme situatie.

Meer informatie over EXODUS, ook over de liturgieviering in de Julianakerk in Den Haag, in:

Dik Koopmans, *Exodus, Verhalen met perspectief*, Den Haag 1992.

boekbespreking

Het Verhaal, het kind en de verbeelding
auteurs: Willemien Wickers & Adrie Mesch
uitgever: Narratio
prijs: f 24,50

Op de binnenflap staat: Wij dragen dit boek op aan:

Johannes, de ziener van Patmos & Annie M.G. Schmidt.

Origineler kan niet en deze originaliteit tekent dit hele handboek kind & liturgie. De schrijvers zijn ondermeer werkzaam bij een Vertelkollektief en hebben heel wat te vertellen.

Voor een serie werkbijeenkomsten van Ikos-leerkrachten over 'de kunst van het vertellen' gebruikte ik het eerste hoofdstuk dat als titel heeft: Het verhaal als totem. In kort bestek wordt duidelijk en helder het belang van het vertellen van verhalen aangegeven, worden structuur en opbouw van enkele verhalen beschreven, wordt aandacht besteed aan thema's en taal en worden vertelfactoren onderzocht die het vertellen tot een boeiende zaak maken. Met alle aanwijzingen zo goed op een rijtje bleek ons vertellen aan elkaar van een bekend bijbelverhaal een leerzame bezigheid te zijn.

Ook de andere hoofdstukken zijn met verve geschreven en toegeschreven op de praktijk binnen liturgie, kindernevendienst en elders. Dit boek bevat een schat aan informatie over kleuren, symbolen, rituelen, feesten en werkvormen.

Van harte aanbevolen!

Trudy Bol

J.D.W. Eerbeek, *In de gevangenis geweest, nazorg ex-gedetineerden*, Den Haag 1995.

Werken aan de toekomst, begeleid wonen bij Exodus, Den Haag z.j.

De regelmatig verschijnende Nieuwsbrief Stichting Exodus.

Allen te verkrijgen bij Stichting EXODUS, Frankenslag 162-166, 2582 HX Den Haag, 070 3514161.

Kinderjaren, novelle uit 1978

auteur: Jona Oberski

uitgever: BZZTÔH

De novelle is inmiddels verfilmd en 26 keer herdrukt. De filmeditie toont 15 foto's uit de film, die wordt uitgebracht door Meteor Film onder de titel *Jonah who lived in the whale*.

In 21 hoofdstukjes van gemiddeld vier bladzijden beschrijft Oberski herinneringen van een joods Amsterdammertje van zijn derde tot zijn zevende jaar. Zuiver van toon. Oberski is van 1938.

De dreiging, de pesterij, de ziekte, de dood. Grote mensen, Rus of mof, familie of bewaker, zijn voor een kind vaak vreemde wezens, vooral als ze dichtbij en indringend aanwezig (willen) zijn. En dat zijn ze in een geïsoleerd gezinnetje met jodenster, bij vervoer naar de kampen opeengepakt in auto of trein, in het kamp. In de duisternis van de buik van de walvis wacht een mens op zijn tweede geboorte en tegelijkertijd is er de groei, want je hoeft niet helemaal opnieuw geboren te worden, en je spel, want je wilt bij de groten horen.

Van harte aanbevolen voor uzelf om te lezen en om te bewaren voor nóg eens (bijvoorbeeld naast dat andere juweeltje *De kleine prins*).

Een enkel hoofdstukje is geschikt om voor te lezen aan wat oudere basisschoolleerlingen. **Lezers** uit groep zeven en acht kunnen het zelf aan.

Piet Zonneveld